

A helynévmutatót igazán jól használhatja az Adrián járó magyar. Heltaiban, Kosztolányiban nehéz csalódnai (kétszer is), Tormay Cécile-ben úgyszintén. Végezetül nem ártott volna, ha a kiadói szerkesztő megjelöli az írások pontos lelhelyét, hátha kedvet kap az ol-

vasó az egyes szerzői szövegeken túl más kontextusokban is viszontlátni őket.

VARGA VIRÁG

(Szerkesztette Kiss Gy. Csaba,
Palatinus Kiadó, Budapest, 2007,
364 oldal, 2900 Ft)

Kultúra

HAMAR PÉTER:

Móricz Zsigmond utolsó szerelme

Valóság és igazság, élet és alkotás kapcsolata egyaránt lényeges alkotó-eleme a tudományos és az esztétikai olvasásnak. Más kérdés, hogy az értelmezés milyen arányban tekint egyikre és másikra, hiszen még a legkifinomultabb fantázia sem lépheti át az ember számára adott valóságot teljes egészében, s a legszélsőségesben dokumentarista műalkotás sem maradhat meg csupán a szolgálai utánzásnál. Hitelességet önmagában sem ez, sem az nem nyújthat, kizárólag az elméleti elgondolások és a kiválasztott módszerek folyamatos ütköztetése a gyakorlattal: az élettel és a belőle fakadó művekkel.

Hamar Péter könyve mindenestre ezt az utat járja. Sőt írójának van bátorsága szembeszállni korábbi legendákkal és a belőlük fakadó szakmai véleményekkel. Nem mintha ne lehetne érteni az emberi elfogultságokat, ám fontosabbnak tartja az igazságot és a valóságot *együtt*. Ez a kimondottan izgalmas, egy kapcsolat- és irodalomtörténeti nyomozás eredményeit, valamint következtetéseit összefoglaló életrajz ugyanis, amely remélhetőleg nem csupán a szakmabelit, hanem az elfogulatlan olvasót is elgondolkoztatja majd, részben új ismereteket szolgáltat Móricz Zsigmond egyes kései írásainak értelmezéséhez, miközben a személyiség vizsgálatát is lehetővé teszi. Képet kaphat tehát a befogadó az emberi érzések és kapcsolatok családon belüli bonyolultságáról, s to-

vábbélésükről a fizikai realitások megszűnése után is. De evvel egyforma szerephez jut az Árvácska és a Csibe névvel összekapcsolható művek értékelő mérlegelése. S külön említeni kell, hogy a kritikai hangvétel mind az élettel, mind a dokumentumokkal, mind az abból létrejövő művekkel szemben megmutakozik.

A Litkei Erzsébet életútját feltáró kötet persze nem kimondottan biográfia, inkább kettős arckép: az élettények regisztrálását át- és átszövik, magyarázzák és el- lenpontozzák a kapcsolat keltette írások. A kötet szerzője perújrafelvételt javasol az irodalomtörténet és Móricz Zsigmond családja ellenében, a több szempontból érzékeny kapcsolat pontosabb megismerése érdekében. De nem valami vagy valaki ellenében, csupán elfogulatlan szemmel újraolvasva a forrásokat, amelyek körét ő maga is jelentősen bővítette. Mert bevonta az író feljegyzéssorozátát, illetve magánlevelezésének ide illeszkedő darabjait, amelyből kiemelkednek magának Csibének a sorai. S természetesen figyelembe veszi a lány Móricznak írt vallomásait, beszámolóit is. Ezeket az író kezdetben elsődleges forrásnak tekintette, csalódása éppen ezért e téren volt a leg súlyosabb. A lány ugyanis részben megmásította életének a megismerkedésük előtti szakaszát, részben azt

írta/mondta, amiről feltételezte, hogy elvárják tőle. A kötet szerzője nem kerülheti meg hát e feljegyzések őszinteségének kérdését, amit a másik fél napi számadásaira és leveleire is kiterjeszt – igen helyesen.

Nem mellőzi ezért annak bemutatását sem, hogy a fiatal lány és az idősödő férfi miként lesznek áldozatai saját kivetített érzéseiknek, tisztázatlan elképzeléseiknek. De azért sem, hogy a történetek bizonyos vonásaira utólag nem tudunk motivá-

ló körülményt találni, vagyis egyes vonatkozások óhatatlanul megfejtetlenek maradnak. Ez a tény egyben az utókor felmentő vagy megbélyegző ítéletének értelmetlenségére is utal, s nem csupán ebben az esetben. A körülmények több-kevesebb veszteséggel feltárhatók, az indokok egy része azonban végleg eltűnik az utókor elől.

De azért ne legyünk aránytévésztek. Az életút egyes állomásai, körülményei, igazságai és féligazságai, legyenek bár húsba, vérbe vágó egzisztenciális jelentőségűek a továbbélő utódok számára, a műre vonatkoztatva elveszítik személyes dimenzióikat. Valóságtartalmuk legfeljebb a születés és halál keretezte életút része, jelentőségük csupán annyiban érdekes tovább, amennyiben erősítik vagy gyöngítik a művek igazságát. S Litkei Erzsébet és Mó-

ricz Zsigmond kalandja is csupán ennyi figyelmet érdemel, hiszen ami a lány életében igazán értékes, az már kizárólag a saját döntésének volt a következménye.

BUDA ATTILA

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2007,
260 oldal, 2800 Ft)

VILCSEK BÉLA:

A telített pillanat

Vilcsek Béla legújabb tanulmánykötetének tizenhat darabja, bár különböző korszakokról, egyéniségekről, műfajokról és stílusokról ad számot, a szerző akkurátusságának köszönhetően szorosan illeszkedik egymáshoz. A rendszerező elv nemcsak a kötet címéből, hanem a két, keretet alkotó (első és utolsó) írásból is kiviláglik: azon intenzíven átélt pillanatnak a megragadása, amely lehetővé teszi a műalkotás megszületését.

Az első tanulmányban Virginia Woolf *Orlandója* kapcsán, Bécsy Ágnes szavai nyomán a kohéziót adó elv kifejtését is hamar megtaláljuk. Eszerint a hagyományos alkotói kellékek alkalmazása, mint például a jellemrajz, a cselekmény vagy valamiféle tragédia ábrázolása, 1910 után tarthatatlanná

vált. A modern írók „helyette az úgynevezett telített pillanatnak, az élet és személyiség összetettségének, egy átlagos hétfői vagy keddi napnak az érzékletes megragadására tesznek kísérletet”. Ezen összetettség ihletében született prózai és lírai alkotásoknak, 20. századi alkotók munkáinak elemző bemutatása a kötet tartalma.

A záró tanulmányból kiderül, hogy a telített pillanat regényének, az *Orlandónak* főszereplője és annak sorsa Petőcz András ars poeticájává vált *Az utazó búcsúja* vagy a *Medúza* című költeményeinek születésekor. Hasonlóan Orlando titokzatos, mély álomba merüléseihez, majd józan ébredéseihez, a versek életre hívása válsághelyzetek feloldását jelzi. Vilcsek Béla szerint Petőcz a Woolf prózai műveiben fellelhető, de lírai természetű eljárásmodnak költői művekben történő alkalmazására vállalkozott.

A századelőről szóló fejezetben az irodalomtörténetész egy-egy jellegzetes alkotói személyiséget választott. A holnaposok és nyugatosok nemzedékének három költődramaturgiával foglalkozó tanulmány a korabeli vállalkozások visszhangtalanságát fájlalja.

Ahogy a szerző megállapítja, a valódi, értéket hordozó irodalom és a színház összekapcsolásán fáradozó írókat évtizedekkel később fedezték

